

Stadkamer Zwolle als voorbeeld van samenwerking met lokale leesbevorderingspartners

‘Aan visieloos geld heb je niets!’

Na decennia van bezuinigingen krijgt de bibliotheeksector eindelijk weer financiële ademruimte, onder meer door de 12,9 miljoen euro vanuit het Masterplan basisvaardigheden. Deze financiële impuls is bestemd voor leesbevordering (zie kadertekst).

TEKST: HERMIEN LANKHORST • FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

De inschrijvingen voor de impulsregeling laten zien dat veel bibliotheken deze kans met beide handen aangrijpen. Aan enthousiasme om de komende tijd stevig te investeren in leesbevordering dus geen gebrek. Nu is het de kunst om deze eenmalige impuls niet alleen te vertalen naar een kwantitatieve uitbreiding van locaties met de Bibliotheek op school en BoekStart in de kinderopvang, maar om tegelijk in te zetten op kwaliteit en continuïteit. In ons rijke bibliotheeklandschap bestaan veel goede voorbeelden die als inspiratie kunnen dienen voor deze dubbele beweging. We lichten in dit artikel één voorbeeld uit: Stadkamer Zwolle, waar recentelijk verregaande afspraken zijn gemaakt met lokale leesbevorderingspartners.¹

Foto: Tharin Doornbos

Geny Nijboer (manager onderwijs en maatschappelijke participatie bij Stadkamer) en Maarten Keppel (senior adviseur media- en taaleducatie bij Stadkamer).

Onderwijsstad met leesbevorderingsambitie

Zwolle telt zo'n 130 duizend inwoners en barst van de onderwijsinstellingen. Deze hoofdstad van Overijssel kent maar liefst vier hbo's (met daarbinnen drie pabo's) en vijf mbo's. Daarnaast zijn er circa zestig scholen in het primair onderwijs en circa 85 kinderopvanglocaties, waarvan er zo'n twintig locaties een VVE-indicatie hebben. Bovendien zijn er achttien scholen voor voortgezet onderwijs.

Bij zo'n onderwijsstad past een openbare bibliotheek met een stevige leesbevorderingsambitie. Stadkamer Zwolle stelt niet teleur met een plan waarvan alleen de titel al een hoog ambitieniveau doet vermoeden: *Alle Zwolse Kinderen Lezen*.

Alle Zwolse Kinderen Lezen is het overkoepelende leesbevorderingsplan van Stadkamer, waarbinnen de Bibliotheek op school (met een eigen Zwolse invulling), BoekStart en de VoorleesExpress een belangrijke plek innemen. Wat de aanpak van Stadkamer zo interessant maakt, is de nadruk op het werken vanuit visie, de goed doordachte rolverdeling tussen bibliotheek en partners, en het aanwakkeren van de behoeften van partners, zonder deze blind te volgen.

Alle Zwolse Kinderen Lezen

Een plan als dit komt natuurlijk niet uit de lucht vallen. Geny Nijboer, manager onderwijs en maatschappelijke participatie bij Stadkamer, vertelt hoe het begon. 'De gemeente gaf ons in 2015 de opdracht om met de ondersteuning van cultuureducatie aan de slag te gaan. Hiermee bereikten we alle scholen, zowel in het primair als in het voortgezet onderwijs.'

Bij een dergelijke ambitie op het gebied van cultuureducatie kon het leesbevorderingsverhaal niet achterblijven, vonden ze bij Stadkamer. Dus trokken Nijboer en directeur-bestuurder Astrid Vrolijk de stoute schoenen aan en gingen ze in gesprek met de bibliotheekambtenaar: 'We gaven aan dat het toch wel raar was dat we zulke heldere afspraken en grote ambities hadden op het gebied van cultuur, maar dat we op het gebied van leesbevordering veel minder ambitieus en gestructureerd bezig waren.' De ambtenaar vroeg om een onderzoek naar de behoeften van het onderwijs op het gebied van lezen en leesplezier. Reden voor Stadkamer om in gesprek te gaan met alle scholen om deze behoeften te peilen.

Een behoefte waarvan je niet wist dat je die had

Uit het onderzoek kwam naar voren dat scholen vooral behoefte hadden aan 'extra handen': 'Ze waren zo druk dat ze eigenlijk alleen dachten in termen van werk uit handen nemen: lessen over boeken verzorgen zodat leerkrachten tijd hadden voor hun administratie en lesvoorbereiding, dat soort dingen', vertelt Nijboer. Bij Stadkamer lagen de ambities hoger en dat gaven ze aan in een gesprek met de wethouder. 'Wij wilden juist dat de scholen zélf aan de slag gingen met leesbevordering. Ons ultieme streven is eigenlijk om onszelf overbodig te maken', zegt Nijboer. De wethouder vroeg Stadkamer om deze leesbevorderingsambitie te vertalen naar een plan. En zo ontstond in 2018 *Alle Zwolse Kinderen Lezen*. Uitgaan van de behoeften van de scholen stond centraal bij Stadkamer. Toch ging *Alle Zwolse Kinderen Lezen* veel verder

dan de 'extra handen' waar de scholen om vroegen. Nijboer: 'Voordat we mobiele telefoons hadden, dachten mensen dat ze die helemaal niet nodig zouden hebben. Nu vinden we ze ze toch wel erg handig. Rekening houden met de behoeften van de partners is heel belangrijk, maar je mag vanuit je eigen kennis en ervaring ook wel iets verder kijken.'

Door haar rol in cultuureducatie, werden ze zich bij Stadkamer heel bewust van de eigen expertise op het gebied van leesbevordering. Nijboer: 'Vanuit onze opdracht in cultuureducatie spelen wij een makelaarsrol: we verbinden partijen aan elkaar en mogen zelf geen aanbod leveren. Als je door zo'n makelaarsbril naar de context van leesbevordering kijkt, zie je dat wij als bibliotheken echt de partij zijn met de meeste kennis en ervaring.' Het plan *Alle Zwolse Kinderen Lezen* probeert daarom zowel de behoeften van de partners als de expertise van de bibliotheek voldoende ruimte te geven en aan elkaar te verbinden.

Doorgaande leeslijn als houvast

Voor Stadkamer is het concept van de doorgaande leeslijn² een belangrijk houvast, en dat is terug te vinden in hun aanpak: er is aanbod voor alle leeftijdscategorieën van kinderen en jongeren in Zwolle. Maarten Keppel, senior adviseur media- en taaleducatie bij Stadkamer: 'Omdat onze visie is gebaseerd op de doorgaande leeslijn hebben we automatisch ook een focus op de lange termijn. Je wilt immers niet eenmalig investeren in het leven van jongeren, maar op zo veel mogelijk momenten. Dat kan alleen als je je ook qua samenwerking richt op de lange termijn.' 'Daarom gaan we tegenwoordig alleen nog meerjarige samenwerkingsovereenkomsten aan, zowel met scholen als met kinderopvangorganisaties', vult Nijboer aan.

Het geld volgt niet vanzelf, maar uiteindelijk komt het wel

Investeren in leesbevordering is niet mogelijk zonder voldoende financiële middelen. Toch overheerst dat de gesprekken met partners niet. 'Natuurlijk hebben we geld nodig voor onze programma's. Maar we bepalen eerst wat een school nodig heeft, kijken vervolgens wat we kunnen bieden en dan pas hoe we dat financieren', vertelt Keppel.

Nijboer: 'Mijn insteek is altijd geweest: als je een goed plan hebt, komt het geld misschien niet vanzelf, maar komt het uiteindelijk wel. Als je iets goeds voor ogen hebt voor de stad en het onderwijs, kun je altijd in gesprek gaan met ambtenaren en wethouders om te praten over kansen en mogelijkheden.'

Bij de nieuwe instroom van geld in de bibliotheeksector plaatst Nijboer wat dat betreft een kanttekening: 'Laten we alsjeblieft de focus houden en niet te veel bezig zijn met overal zo veel mogelijk geld vandaan halen om het maar op te kunnen maken. Natuurlijk kunnen ook wij het geld goed gebruiken. We hebben dan ook ingetekend op de impulsregeling en maken gebruik van andere subsidies. Maar laten we blijven focussen op onze visie en de doelen die daarbij horen, en die als uitgangspunt nemen. Geld is echt alleen een middel. Aan visieloos geld heb je niets.' Keppel vult aan: 'Bovendien zijn onze partners nogal overvraagd. Sommige scholen weten niet eens meer aan welke projecten ze meedoen. Daarom kijken we met partners altijd eerst naar hun

ambities én of die realistisch zijn. Met alleen geld zijn veel partners niet geholpen, je hebt een doordacht plan nodig.'

Werken aan kansengelijkheid door differentiatie

De eerste versie van *Alle Zwolse Kinderen Lezen* uit 2018 is intussen aangepast, onder meer omdat de opdracht van de gemeente is veranderd. Keppel: 'Vanuit de context van het onderwijskansenbeleid vroeg de gemeente om de focus te verleggen naar scholen die onze ondersteuning het meest nodig hebben. Dat gaf een mooie gelegenheid om kritisch te kijken naar onze eigen plannen en samen met onderzoeksinstituut Sardes onze aanpak aan te passen.'

Het verzoek van de gemeente om meer focus aan te brengen heeft geleid tot een gedifferentieerde aanpak: 'We hebben alle Zwolse basisscholen ingedeeld in drie categorieën op basis van cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek.³ Alle scholen waar wij mee werken betalen hetzelfde bedrag per leerling. Maar scholen in categorie 1 krijgen voor dat bedrag meer ondersteuning omdat zij dat het hardst nodig hebben. Alle Zwolse scholen die in categorie 1 vallen doen mee en ook een groot deel van de scholen in categorie 2', vertelt Keppel.

Terwijl de financiële bijdrage van scholen in categorie 1 en 2 voor een deel wordt bekostigd door de gemeente, betalen categorie 3-scholen alles zelf. Bovendien krijgen zij een nog verder afgeslankt programma dan categorie 2. Toch blijkt er vanuit deze hoek veel animo te zijn. 'Intern hebben we afgesproken geen acquisitie

te doen bij categorie 3-scholen. Maar ze kloppen nu zelf bij ons aan', zegt Keppel. 'En daar zijn we blij om. Vanwege de nieuwe focus gaat er meer aandacht naar scholen die het ook meer nodig hebben. Een terechte focus,' geeft Keppel aan, 'maar het betekent niet dat we onze missie om alle Zwolse kinderen aan het lezen te krijgen hebben losgelaten. Dat blijft nog steeds ons doel.'

Rollen en ontwikkelingsniveaus

In de nieuwste versie van *Alle Zwolse Kinderen Lezen* is meer aandacht voor het eigenaarschap van scholen. Voortaan worden scholen gevraagd om zelf de ambities op het gebied van lezen te formuleren. 'Natuurlijk ondersteunen we hierbij als dat nodig is, maar we stimuleren scholen hier eerst zelf over na te denken. Scholen moeten eigenaar zijn van het leesbeleid binnen hun organisatie. Dat betekent ook dat ze eerst zorgen voor een gedegen plan, voor ze in de actiestand gaan, omdat er zonder plan te fragmentarisch wordt gewerkt.'

De indeling in drie categorieën op basis van CBS-cijfers is al genoemd als een manier waarop Stadkamer maatwerk levert. 'Daarnaast wordt er per school die aan ons programma wil meedoen gekeken hoever het leesbeleid al is gevorderd. Een aantal variabelen, zoals ambitie, bestaande leescultuur en kennis bij het onderwijsteam, bepaalt wat het zogenaamde ontwikkelingsniveau is van een school. Aan elk ontwikkelingsniveau koppelen wij een arrangement', legt Keppel uit.

Binnen deze context spelen de leesconsulenten van Stadkamer

Het gebouw van Stadkamer aan de Zeven Alleetjes in Zwolle.

Foto: Marcel van der Burg

verschillende rollen, afhankelijk van wat er op een school nodig is. 'Onze leesconsulenten zijn makelaar, adviseur, uitvoerder en trainer. Dat betekent dat we van onze consulenten veel flexibiliteit vragen. Bij de ene school ben je vooral aanbieder en trainer, terwijl je bij een andere school meer adviseur en makelaar bent. En ook in de relatie met één school kan die rol in de loop van de tijd veranderen', geeft Keppel aan.

Het is belangrijk om steeds alert te blijven op waar je mee bezig bent, meent Keppel. 'We blijven onszelf constant die vraag stellen, past wat we doen nog wel bij deze school? Maar ook, past dit nog bij wie we zijn als bibliotheek? Krijgen we vragen waarvan we niet weten of we daar de juiste persoon of organisatie voor zijn, dan betrekken we partners die meer expertise hebben erbij.'

Specialisatie en flexibiliteit

'Onze leesconsulenten moeten dus veel in huis hebben om de verschillende rollen te kunnen innemen die nodig zijn richting onze leesbevorderingspartners', geeft Keppel aan. 'Omdat iedereen sterke en minder sterke kanten heeft, werken we met specialisaties. We kijken goed wie het beste past bij wat een school nodig heeft.'

Hier was wel een cultuurverandering voor nodig. 'Je moet dit soort ontwikkelingen goed organiseren, want het gebeurt niet vanzelf', vertelt Keppel. 'Als team hebben we hier constant gesprekken over. Hoe verhouden we ons ten opzichte van de scholen en ten opzichte van elkaar? Wij doen dat onder andere door tijdens intervisiemomenten te bespreken hoe je met een vraagstuk van een school omgaat.'

Stadkamer heeft tot nu toe weinig problemen gehad met het vinden en vasthouden van mensen, vertelt Keppel. 'Het helpt dat we best veel specialisatie- en groeimogelijkheden hebben binnen onze organisatie. Onze medewerkers van team media- en taaleducatie zijn opgeleid als leesconsulent en hebben aanvullende trainingen gevolgd vanwege hun veelzijdige rol. Daarnaast proberen we onze medewerkers ook kansen te geven andere dingen aan te pakken. Zo heeft een van onze medewerkers onlangs een studie jeugdliteratuur afgerond.'

Kinderopvang anders benaderen

Vroeger werd een medewerker bij zowel scholen als kinderopvanglocaties ingezet, maar sinds een jaar hebben ze er bij Stadkamer voor gekozen ook hier meer te werken met specialisaties. Bovendien verschoof het niveau waarop samenwerkingsafspraken werden gemaakt. Keppel: 'Terwijl we in het primair onderwijs veel tijd steken in de relaties met individuele scholen, zagen we dat dat bij kinderopvanglocaties niet goed werkte, onder andere door het grote verloop van hun medewerkers. Bij de kinderopvang gaan we daarom nu vaker in gesprek met de koepels. Door vanuit dat niveau zaken uit te rollen richting de locaties kun je alles veel beter inbedden.'

Stadkamer heeft als ambitie om alle circa 85 kinderopvanglocaties te bereiken. Keppel: 'De focus ligt nu op deskundigheidsbevordering, zodat er binnen alle kinderopvanglocaties pedagogisch medewerkers werken die kennis hebben van leesbevordering. We doen dat door de training Voorleescoördinator⁴

aan te bieden. Bij locaties met een VVE-indicatie doen we meer. Eerst zorgen we dat de basisvoorwaarden, zoals een goede collectie, op orde zijn, en vervolgens gaan we in gesprek over hoe we deze locaties verder kunnen ondersteunen, bijvoorbeeld door te werken met digitale prentenboeken en het versterken van de ouderbetrokkenheid.'

Plannen voor de toekomst

Alle Zwolse Kinderen Lezen is een ambitieus plan met heldere indelingen en keuzes. Hoe tevreden zijn ze bij Stadkamer nu ze al een tijdje werken met deze aanpak? Geny: 'We hebben al een heleboel bereikt de afgelopen jaren door veel te investeren in de relaties met zowel de scholen als de kinderopvang. Ook de relatie met de gemeente is goed. Maar we zijn nog lang niet klaar. We willen zorgen dat leesbevordering veel prominenter op het netvlies komt te staan bij de bestuurlijke laag van onze partners, zodat we samen nog meer kunnen bereiken.'

Bronnen

1. Dit artikel is gebaseerd op verschillende gesprekken met Maarten Keppel en Geny Nijboer van Stadkamer Zwolle, een webinar van Stichting Lezen op 9 december o.l.v. Mark Deckers en het plan *Alle Zwolse Kinderen Lezen*. Te bekijken via de verkorte link: tinyurl.com/yc5ksbkc
2. Het belang van investeren in de leesontwikkeling van kinderen en jongeren gedurende de eerste twee decennia van hun leven staat helder omschreven in de publicatie van Stichting Lezen *De doorgaande leeslijn: De leesontwikkeling van 0-20 jaar (2020)*. Te lezen via de verkorte link: tinyurl.com/4f765epc
3. Deze indeling is gebaseerd op de criteria die het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) sinds 2019 hanteert om de onderwijsachterstandsscore van scholen te berekenen.
4. De training Voorleescoördinator is ontwikkeld vanuit het programma BoekStart.

Masterplan basisvaardigheden

In 2022 hebben minister Wiersma en staatssecretaris Uslu bekendgemaakt dat in 2023 en 2024 vanuit het Masterplan basisvaardigheden € 12,9 miljoen wordt geïnvesteerd in leesbevordering. Het bedrag wordt besteed aan 500 locaties BoekStart in de kinderopvang, 780 locaties de Bibliotheek op school primair onderwijs (inclusief speciaal basisonderwijs) en 80 vestigingen de Bibliotheek op school in het vmbo. Daarnaast krijgt Caribisch Nederland (de BES-eilanden) BoekStart op 16 kinderopvanglocaties en nieuwe vestigingen van de Bibliotheek op school voor alle 16 scholen in het primair en voortgezet onderwijs.